

સત્સંગ પ્રદીપ

SATSANG PRADEEP

દર મહીનાની ૨૨મી તારીખે નડીઆદથી પ્રકાશિત થતું
શ્રી સ્વામિનારાયણ સત્સંગ સેવા મંડળનું માસીક મુખપત્ર

Published from Nadiad on 22nd of every Month
Monthly Publication of Shree Swaminarayan Satsang Seva Mandal

વર્ષ : ૬
Year : 6

૨૨ - ઓગસ્ટ - ૨૦૨૧
22 - AUGUST - 2021

અંક : ૪
Issue : 4

આજીવન લવાજમ		સત્સંગ પ્રદીપ		
દેશમાં	રૂા. ૨૫૦-૦૦	વર્ષ : ૬	અનુક્રમણિકા	અંક : ૪
છૂટક નકલ	રૂા. ૫-૦૦			
		ક્રમ	લેખ તથા લેખક	પૃષ્ઠ
<p>“સત્સંગ પ્રદીપ” માં આજીવન લવાજમ, ભેટ, “શ્રી સ્વામિનારાયણ સત્સંગ સેવા મંડળ” ના નામે ડ્રાફ્ટ/ચેક તથા સરનામાં ફેરફાર અંગે નીચેના સરનામે મોકલવા વિનંતી. પંકજભાઈ ડી. ભટ્ટ ૩૦૪, સીલ્વર સ્કવેર એપાર્ટમેન્ટ, ૬૪, શ્રીનગર સોસાયટી, દિનેશમીલ રોડ, વડોદરા-૩૯૦૦૨૦. મો. : ૯૭૨૪૩૧૮૩૭૨</p>		૧. આજનો સુવિચાર		૩
		૨. ધર્મસાહિત્યમાં વટાળપ્રવૃત્તિને ડામી દેવી જોઈએ - ઇશ્વરલાલ લાભશંકર પંડ્યા		૪
		૩. અદ્વારેણ ન નિર્ગમ્યં પ્રવેષ્યં ન તેન ચ । - રમેશચંદ્ર લા. પંડ્યા		૬
		૪. શ્રીજી મહારાજ સાથે પધારેલા “મનુષ્યેતર” મુક્તો - ભગીરથ જે. ત્રિવેદી		૧૧
		૫. સંત-અમૃત-ઉપદેશ		૧૪
<p>“સત્સંગ પ્રદીપ” માં લેખ મોકલવા માટે “તંત્રી”ને કાર્યાલયના સરનામે મોકલવા વિનંતી.</p>				
<p>નોંધ : સર્વે સભ્યો અને “સત્સંગ પ્રદીપ”ના ગ્રાહકોને જણાવવાનું કે ‘www.satsangsalila.com’ વેબસાઈટ ઉપર પણ ‘સત્સંગ પ્રદીપ’ દર માસે પ્રકાશિત કરવામાં આવશે.</p>				
<p>-: કાર્યાલયનું સરનામું :-</p>				
<p>‘ગુરૂકૃપા’, ઝઘડીયા પોળ, નાગરવાડા, નડિયાદ - ૩૮૭૦૦૧.</p>				
<p>વર્ષ : ૬ : અંક : ૪ ૨૨-૮-૨૦૨૧ 2 ઓગસ્ટ - ૨૦૨૧ સત્સંગ પ્રદીપ</p>				

શ્રી સ્વામિનારાયણો વિજયતેતરામ્ ! સેવામુક્તિશ્ચગમ્યતામ્ !

સત્સંગ પ્રદીપ

(ટ્રસ્ટ રજિ. નં. ખેડા એ/૨૧૯૭)

આદ્ય પ્રણેતા : પ. પૂ. મોટાભાઈશ્રી ઈશ્વરલાલ લા. પંડ્યા
માનદ્ તંત્રી : અશ્વિનભાઈ બાબુભાઈ શાહ

સં. ૨૦૭૭ શ્રાવણ ● કાર્યાલય : 'ગુરૂ પા', ઝઘડીયા પોળ, નાગરવાડા, નડિયાદ-૩૮૭૦૦૧ ● ઓગસ્ટ - ૨૦૨૧ ● અંક : ૪

આજનો સુવિચાર

“.....‘ભગવાન અને ભગવાનના ભક્તને વિષે નિષ્ઠા હોય તો તેનાં કાળ, કર્મ કે માયા કઠણ હોય તો પણ તે કાંઈ પણ તેનું ભૂંડું કરી શકતાં જ નથી,’ એમ શ્રીહરિજીએ સ્વમુખે ‘વચનામૃત’માં જણાવ્યું છે. શ્રીહરિજી વિશેષે એમ પણ કહે છે, જેને એ નિષ્ઠામાં કાંઈ ફેર હોય તો ભગવાન તેનું ભલું કરવાને ઇચ્છે તો પણ તેનું સારું થતું નથી. માટે ભગવાન અને ભગવાનના ભક્તને વિષે દઢ નિષ્ઠા હોય, તે જ ભગવાનનો આશ્રિત ગણાય. સત્સંગ કરીને આ જ નિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરવાની છે.....”

ધર્મસાહિત્યમાં વટાળપ્રવૃત્તિને ડામી દેવી જોઈએ

ઈશ્વરલાલ લાભશંકર પંડ્યા

નોંધ : આ લેખ અ. નિ. ઈશ્વરલાલ લા. પંડ્યાના લેખ સંગ્રહ “નિમિત્ત માત્ર” માંથી લેવામાં આવ્યો છે.

(સંપ્રદાયનાં સત્શાસ્ત્રોમાં મનકાવે તેવા ફેરફેરો કે પ્રક્ષેપો થતા હોય છે અને મૌલિક ગ્રંથોમાં આવા પ્રક્ષેપને પરિણામે વાદવિવાદ અને આક્ષેપો ઊભા થતા હોય છે અને દેશાભિમાન પગપેસારો શરૂ કરી દે છે અને દેશવાદ વકરે તેવે વખતે સત્સંગીઓએ સાવધાની રાખવાની અને એવી વટાળપ્રવૃત્તિને અટકાવીને નિર્મૂળ કરવાની લેખકશ્રી અ.નિ. ઈશ્વરલાલ લા. પંડ્યા (મોટાભાઈ)એ રજૂઆત આજથી બે દાયકા પૂર્વે લેખ લખીને કરી હતી તે આજના સમયમાં ખૂબ વિચારવા જેવી છે તે અત્રે રજૂ કરું છું.

સત્સંગમાં શાસ્ત્રો ગણતરીની દૃષ્ટિએ પાંચ : શિક્ષાપત્રી, દેશ વિભાગનો લેખ, વચનામૃત, સત્સંગિજીવન અને ભક્તચિંતામણિ-એ પાંચ છે, પણ ખરેખર એક જ છે-ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણના સ્વરૂપનું જ્ઞાન અને એમનાં લીલાચરિત્રોનું ગાન; સત્સંગમાં સત્સંગીઓ અનેક દેખાય છે, પણ તે બધા જ એક છે - ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણના સેવક. સૌ કોઈએ નિરંતર ધ્યાનમાં રાખવું ઘટે છે કે, આમાં દેશવાદ, પ્રાંતીયવાદ, વ્યક્તિવાદ અને અલગતાવાદ સ્વલ્પાંશે પણ જો દાખલ થાય તો, તે સંપ્રદાયના મૂળનો ક્ષય કરી નાખતાં વિષમ વિષ જેવું છે. એ પ્રકારના વાદો, જગતના વ્યવહારમાં વ્યક્તિ, ઘર, કુટુંબ, સમાજ અને દેશને વેરવિખેર અને છિન્નભિન્ન કરી નાખે છે, તો કુસુમોથી પણ કોમળ ગણાતા ધર્મસંપ્રદાયના પ્રાણને હાનિ કરે એમાં શી નવાઈ ? આ પ્રકારના વાદોથી, કદી કોઈનીય ઉન્નતિ કે પ્રગતિ થઈ નથી, થતી નથી. એના પરિણામે તો ઇર્ષ્યા, માન અને કલેશ વધે છે અને એકબીજાના અંતરમાં પ્રેમને બદલે અંતર વધે છે. પરિણામે, સર્વની સર્વ પ્રકારે હાનિ જ થાય છે.

સંપ્રદાયની સાચી પુષ્ટિ અઢળક સંપત્તિ, ભવ્ય મંદિરો અને આશ્રિતોની વિશાળ સંખ્યાથી થતી નથી, પણ એનાં સત્શાસ્ત્રો અને તેના પ્રચારથી જ થાય છે. ભગવાન અને સત્પુરુષ નજર સામે સાક્ષાત્ ઊભા હોય પણ તેમનો પરિચય અને સંબંધ તો સત્શાસ્ત્રો વડે જ થાય છે. સંપ્રદાયનો ઇતિહાસ કહે છે કે, સંપ્રદાયમાં સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત (ગુજરાતી) ભાષાનું જે સાહિત્ય વિપુલ પ્રમાણમાં દૃષ્ટિગોચર થાય છે, તેના સર્જન અને પ્રચાર માટે સંપ્રદાયના સત્પુરુષોએ, પૂર્વે રાત અને દિવસ એક કરેલાં છે; એમણે એ પરિશ્રમ, કીર્તિ કે કલદાર માટે કરેલો નથી; પણ પોતાના ઇષ્ટ ઉપાસ્યદેવ ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણની કેવળ પ્રસન્નતા મેળવવા માટે જ કરેલો છે. તે વખતે લેખન અને છાપકામની સુવિધા, આજે પ્રાપ્ત થાય છે એવી નહોતી, છતાં સંપ્રદાયના વિદ્વાનો-કવિઓ અને લેખકોએ, એક દસકા જેટલા ટૂંકા ગાળામાં પ્રત્યક્ષ પ્રેરણામૂર્તિ ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણે કરેલી અમૃતદૃષ્ટિનું પાન કરીને ગદ્યપદ્યાત્મક, વિવિધરંગી અમૂલ્ય ગ્રંથોના મહાગંજનું જે સર્જન કરેલું તે માત્ર, આ સંપ્રદાયના જ નહિ પણ જગતના સંપ્રદાયોના

ઇતિહાસમાં એક ન ભૂતો ન ભવિષ્યતિ કહેવાય એવી ઘટના છે.

કહેવાય છે કે, સંપ્રદાયમાં વિદ્યા ખૂબ છે, વિદ્વાનો ઘણા છે, દ્રવ્યની રેલમછેલ વહે છે અને શક્તિ પણ ઘણી છે, છતાં ઉપરની ઘટનાને આજે એકસો સિત્તેર વર્ષ જેટલો લાંબો ગાળો વીતી ગયા પછી પણ સંપ્રદાયની સાચા અર્થમાં પુષ્ટિ કરે એવા એક પણ મૌલિક ગ્રંથનું સર્જન થયેલું જણાતું નથી એ હકીકત સૌ કોઇએ ઊંઘમાં પણ કદી ભૂલવી ના જોઇએ. સંપ્રદાયના ભવ્ય ભૂતકાળના વારસા સમા ઘણા સંસ્કૃત-પાકૃત ગ્રંથોનું આ સમય દરમ્યાન પ્રકાશન થયું છે, થાય છે. પણ તે જાણે કોઇ રણીધણી ન હોય તેમ અથવા જાણે પોતાની કૃતિ હોય અને તેને ગમે તેમ યથેચ્છપણે વધારી શકાય છે તેમ જેને જેમ ફાવ્યું તેમ અને તેવી રીતે ઘણી વખત મૂળ મૌલિક કૃતિની આકૃતિ પણ બરાબર ન વર્તાય એ રીતે વધારા કરી પ્રકાશન થયું છે ને થાય છે. આવી મનોવૃત્તિ એ એક પ્રકારની સંપ્રદાયના સાહિત્યને વટાળવાની પ્રવૃત્તિ છે. તેથી મારી તો બન્ને દેશના પ. પૂ. ધ. ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીઓને, વિદ્વાન ત્યાગી મહાશયોને નમ્ર વિનંતી છે કે દેશવાદ ભૂલી જઇને આ વટાળપ્રવૃત્તિને ડામી દેવા પ્રયત્નશીલ થાવ. તેમાં સફળતા મેળવાય તો, આ જગત ઉપર

અને વિશેષ કરીને સંપ્રદાય ઉપર એક અમૂલ્ય ઉપકાર કર્યો ગણાશે !! આ વટાળપ્રવૃત્તિને નિર્મૂળ કરવામાં પ્રમાદ સેવાશે તો શોધકવૃત્તિવાળા અભ્યાસીઓને શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાનના સંકલ્પ અને આજ્ઞાથી લખાયેલા ‘સત્સંગિજીવન’ અને ‘વચનામૃત’ જેવા અદ્વિતીય, અલૌકિક અને અમૂલ્ય ગ્રંથોના લેખક અને સંગ્રાહકોની મૂળ કૃતિઓ કંઈ છે, તે શોધવાનું મુશ્કેલ પડશે. ઇતિહાસ કહે છે કે પ્રખર મીમાંસક મંડનમિશ્રનું ઘર શોધવામાં આઘશંકરાચાર્યને કોઈ મુશ્કેલી નડી ન હતી; એમનું ઘર મોટા નગરમાં ક્યાં આવ્યું તે પણ તેમને પૂછવું પડ્યું ન હતું; કારણ કે એમના ઘરના આંગણમાં લટકાવેલા પાંજરામાં રહેલા મેના-પોપટનાં જુગલો જ ધર્મશાસ્ત્રોની ચર્ચા મંજુલ સ્વરે કરી રહ્યાં હતાં. પણ આજે સંપ્રદાયમાં સદ્વિદ્વાનો પ્રચાર કરતી સંસ્કૃત પાઠશાળાઓનાં સ્થાન શોધવાં હોય તો ભારે મુશ્કેલી પડે તેમ છે. ધર્મશાસ્ત્રોના ઉદ્ઘોષના કોઈ સ્વરો તેની નજીક ઊભા રહેનારને પણ સાંભળવા મળતા નથી. આ બધી હકીકત ઉપરથી યા બીજી કોઈ રીતે સત્તાવાર માહિતી ઉપલબ્ધ થતી હોય તો તે ઉપરથી સંપ્રદાયમાં સદ્વિદ્વાનો પ્રચાર આજે પહેલાં કરતાં વધારે સારી રીતે ચાલે છે કે કેમ ? - તેનો નિર્ણય સત્સંગીજનો પોતે જ કરે, એ ઇચ્છવા જોગ લેખાશે.

અદ્વારેણ ન નિર્ગમ્યં પ્રવેષ્ટવ્યં ન તેન ચ ।

- રમેશચંદ્ર લા. પંડ્યા

લેખના મથાળે મૂકેલા શિક્ષાપત્રીના નાનકડા સૂત્રનો, સામાન્ય રીતો તો, ‘ચોર માર્ગે કરીને’ એટલે કોઈ સ્થાનમાં, જવા આવવા માટે, લોક વ્યવહાર, સમાજ, શાસ્ત્ર અને કાયદાની રીતે જે માર્ગ નક્કી કરવામાં આવ્યો હોય તે સિવાયના માર્ગે ‘પેસવું નહિ અને નીસરવું નહિ’ એટલો જ અર્થ કરવામાં આવે છે. પણ એ આદેશમાં ‘દ્વાર’ શબ્દ સાથે ‘અ’ વિશેષણ વપરાયેલું છે. જો કે તે નકાર સૂચવવા માટે વપરાયેલું છે, પણ એમાં નકાર સાથે બીજું છ બાબતોનું પણ સૂચન થાય છે. વળી આદેશમાં બે વખત ‘ન’ અને એક વખત ‘ચ’ વપરાયેલો છે. તે અમુક દષ્ટિએ, ખાસ ભાર અને આગ્રહ દાખવવા માટે વપરાયેલો છે. આ બધી હકીકતના કારણે, આ આદેશ, ખૂબ અર્થગંભીર અને રસપ્રદ બને છે.

પહેલાં આપણે ‘દ્વાર’ શબ્દનો અર્થ વિચારીએ. દ્વાર એટલે બારણું, દરવાજો, રસ્તો-એ અર્થ તો સૌ કોઈ જાણે છે. પણ તેનો સાચો માર્ગ (Right-path) એવો પણ અર્થ થાય છે, જેમ કે ધર્મમાર્ગ, મહામાર્ગ, ધોરીમાર્ગ, રાજમાર્ગ વગેરે. માનવ શરીરનાં, મુખ, બે આંખ, બે કાન, બે નાક, પાચુ અને ઉપસ્થ, એ નવ અંગને પણ દ્વાર કહેવામાં આવે છે. ક્રિયા વિશેષણ તરીકે ‘તે વડે’, ‘તે રીતે’, ‘તે પ્રકારે’ વગેરે અર્થ દર્શાવવા માટે પણ તે વપરાય છે, જેમ કે દ્વારેણ, દ્વાર શબ્દ સ્થાનવાચક ગણાય છે, જેમ કે સ્વર્ગદ્વાર, નર્કદ્વાર.

દ્વાર શબ્દ સાથે વપરાયેલો ‘અ’ નીચે જણાવેલા છ ભાવ અગર બાબતોનું નકારાત્મક સૂચન કરે છે.

(૧) સાદૃશ્ય. જેમકે અબ્રાહ્મણ એટલે બ્રાહ્મણ જેવો (જનોઈ વગેરે બાહ્ય ચિહ્નોની સામ્યતાના કારણે) પણ બ્રાહ્મણ તો નહિ જ. તેમ અદ્વાર એટલે દ્વાર જેવું પણ દ્વાર તો નહિ જ, દા. ત. બારી (હવા ઉજાશ પૂરું પાડવા રૂપી સામ્ય છે, પણ તેથી બારીને બારણું ન કહેવાય કે તેનો તે રીતે ઉપયોગ ન થઈ શકે.)

(૨) અભાવ. જેમકે અજ્ઞાન એટલે જ્ઞાનનો અભાવ. તેમ અદ્વાર એટલે દ્વારનો જ અભાવ, દા. ત. થાંભલો.

(૩) ભેદ. જેમકે અપટ એટલે વસ્ત્ર નહિ, પણ વસ્ત્રથી કંઈક જુદું. તેમ અદ્વાર એટલે દ્વાર નહિ, પણ દ્વારથી કંઈક જુદું દા. ત. જાળી.

(૪) અલ્પતા. જેમકે અનુદર એટલે ઉદર નહિ, પણ તેથી નાનું અથવા પાતળું તેમ અદ્વાર એટલે દ્વાર નહિ પણ દ્વારથી નાનું અથવા પાતળું, દા. ત. જાળીયું.

(૫) અપ્રાશસ્ત્ય. જેમકે અકાળ એટલે ખરાબ કાળ, ખોટો કાળ અથવા અયોગ્ય કાળ તેમ અદ્વાર એટલે દ્વાર નહિ, પણ જેને દ્વાર કહેવું યોગ્ય ન કહેવાય તે, દા. ત. છાપરું.

(૬) વિરોધ. જેમકે અનીતિ એટલે નીતિથી વિરુદ્ધ તેમ અદ્વાર એટલે દ્વારથી વિરુદ્ધ, દા. ત. દિવાલ અગર આડ.

ઉપર જણાવેલી છ બાબતોનો વિચાર કરીને, શિક્ષાપત્રીના એ આદેશનો અર્થ કરવો જોઈએ. લાંબી શાસ્ત્રીય ચર્ચા જવા દઈએ તો અદ્વાર એટલે આડો માર્ગ એવો સીધો સાદો અર્થ નિષ્પન્ન થાય છે. એટલે આશ્રિત માત્રે, આડા માર્ગે જવું આવવું નહિ એવો આ આદેશનો અર્થ સ્પષ્ટ થાય છે.

પણ આડો માર્ગ એટલે શું ? પોતાના ધર્મની, પોતાના માર્ગની અને પોતાના સ્થાનની મર્યાદા બહાર જવું તે આડા માર્ગે જવું કહેવાય છે. જ્યારે પોતાના ધર્મ, માર્ગ અને સ્થાનની મર્યાદામાં રહેવું એ સીધા માર્ગે જવું કહેવાય છે. શાસ્ત્રમાં આડા માર્ગે જવું તે પાપ ગણાય છે; સમાજમાં તે ખોટું અને નિંદનીય કૃત્ય ગણાય છે અને કાયદામાં એ શિક્ષાપાત્ર ગુન્હો ગણાય છે. “સીધા એટલે ધર્મના અને સાચા માર્ગે જીવન અને આડા એટલે અધર્મના અને ખોટા માર્ગે મરણ” એવું સૂત્ર, આ કારણે જ પ્રચલિત બનેલું જણાય છે.

માણસને, પોતાના કર્મનુસાર, સર્વ કર્મ ફળ પ્રદાતા પરમેશ્વરની ઇચ્છાથી, પ્રાપ્ત થયેલો દેહ અને તેનો વર્ણ, એ પણ દ્વાર ગણાય છે. શાસ્ત્રીય પરિભાષામાં એ સ્થાન કહેવાય છે. શાસ્ત્રોમાં તેથી જ દેહના વર્ણધર્મનું પાલન કરવાનો આગ્રહ કરવામાં આવે છે. ઉપર્યુક્ત આદેશમાં વપરાયેલા અદ્વાર શબ્દનો તેથી અવર્ણ એવો અર્થ થાય છે. તેથી જ શિક્ષાપત્રીના શ્લો. ૮૯ અને ૯૦માં જુદા જુદા વર્ણના ધર્મો અને લક્ષણો, ટૂંકામાં સમજાવેલાં છે. અને શ્લો. ૨૪ દ્વારા એ ધર્મોનો કોઈએ ત્યાગ ન કરવાનો આદેશ આપેલો છે. આજે ચારે તરફથી વર્ણવિહીન સમાજ રચનાની વાતો થાય છે. ત્યારે વર્ણના ધર્મને વળગી રહેવાની આ વાત જૂનવાણી લાગે એ સ્વાભાવિક છે.

પણ બુદ્ધિશાળી માણસો ગમે તે પ્રકારની સમાજ રચના કરે પણ તેમાં, ભણાવનાર, રક્ષણ કરનાર, વેપાર કરનાર એ સેવા કરનાર-એ ચાર વર્ણની-પછી તેને બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શુદ્ધ ને બદલે બીજાં ગમે તે નામ આપવામાં આવે તો પણ, એ ચાર વર્ણની જરૂર રહેવાની જ છે. સેવા કરનાર હોય તે પોતાના સદાચારથી ભણાવનારના ગુણ કેળવી શકે છે. પણ તેથી ભણાવનાર વર્ણની જ જરૂર નથી એમ કહેવું ભાગ્યે જ યોગ્ય અને સચુક્તિ લેખાશે.

તે જ પ્રમાણે, આશ્રમ એ પણ દ્વાર કહેવાય છે. વચનામૃતમાં એ સ્થાન તરીકે વર્ણવેલો છે. શિક્ષાપત્રીમાં બે આશ્રમો, ગૃહસ્થાશ્રમ અને ત્યાગાશ્રમ-એ બે આશ્રમો જ સ્વીકારેલા છે. માણસે પોતાના આશ્રમના ધર્મથી વિરુદ્ધ વર્તવું એટલે અદ્વારથી જવું કહેવાય. તેથી ગૃહસ્થે, ગૃહસ્થાશ્રમના અને ત્યાગીએ, ત્યાગાશ્રમના ધર્મોની મર્યાદાનુસાર જ વર્તવું જોઈએ. એ મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરીને, મનસ્વી રીતે વર્તનારની સ્થિતિ, ધોબીના કૂતરા જેવી થાય છે. કારણ કે બન્ને આશ્રમના બીજા સભ્યો, એવી રીતે વર્તનારને, પોતાના સભ્ય તરીકે સ્વીકારતા નથી. પરિણામે સ્થાનથી ભ્રષ્ટ થયેલી વસ્તુ અને વ્યક્તિની માફક, તે પણ ઘર બહાર અને ગામ બહાર ઉકરડામાં ફેંકાઈ જાય છે.

વર્ગ એ પણ દ્વાર કહેવાય છે. વર્ગ વિરુદ્ધ ધર્મોનું આચરણ કરવું એટલે અદ્વારથી અર્થાત્ આડા માર્ગે જવું આવવું તે. માણસ, માણસના ધર્મને બદલે પશુના ધર્મ આચરે, પુરુષ. પુરુષના ધર્મને બદલે પુરુષેત્તરના ધર્મ આચરે, સ્ત્રી, સ્ત્રીના ધર્મને બદલે અસ્ત્રીના ધર્મો આચરે, ગુરુ, શિષ્યના અને શિષ્ય, ગુરુના, અને સ્વામી, સેવકના અને સેવક, સ્વામીના ધર્મો આચરે એટલે તે અદ્વારથી અર્થાત્ આડા માર્ગે જાય છે એમ કહેવાય. અને

જગતનો નિયમ છે કે આડા માર્ગે જનાર, પોતાના ધ્યેયની દિશાથી વિરુદ્ધ દિશામાં જતો હોવાથી, તેનો કદી ઉદ્ધાર થતો નથી.

ધર્મ, ભક્તિ એ બધાં પરમાત્મા પામવાનાં દ્વાર ગણાય છે. એટલે અધર્મ, અજ્ઞાન, ભોગવૃત્તિ અને અકર્મ એટલે અયોગ્ય કર્મ એ અદ્વાર એટલે આડો માર્ગ ગણાય છે. શિક્ષાપત્રી શ્લો. ૧૦૩-૧૦૪માં ધર્મ, જ્ઞાનાદિકનું જે સ્વરૂપ સમજાવેલું છે તે પ્રમાણે વર્તવું તે સીધા અને સાચા માર્ગે જવું કહેવાય; અને તે વિરુદ્ધ, મનસ્વીપણે વર્તવું એ આડા માર્ગે જવું કહેવાય; શ્રીમદ્ભાગવતમાં, મોક્ષને દ્વારની ઉપમા આપેલી છે (ભાગવત સ્કં-૩. અ-૫, શ્લો. ૨૦) અધર્મનું નહિ પણ ધર્મનું, અજ્ઞાનનું નહિ પણ જ્ઞાનનું, ભોગવૃત્તિનું નહિ પણ ભક્તિનું અને અકર્મ એટલે અયોગ્ય કર્મનું નહિ પણ સુકર્મનું પાલન, સત્પુરુષોના પ્રત્યક્ષ માર્ગદર્શન અનુસાર કરવામાં આવે તો મોક્ષનું દ્વાર જરૂર ખુલી જાય છે. દ્વાર શબ્દમાં દ્વાર જેવું હોય તેનો એટલે બારીનો, દ્વારથી કંઈક જુદું હોય તેનો એટલે જાળીનો, દ્વારથી નાનું હોય તેનો એટલે જાળીયાનો, દ્વારનો જ અભાવ હોય તેનો એટલે છાપરાનો અને દ્વારથી જે વિરુદ્ધ હોય તેનો એટલે દિવાલ અગર વાડનો જેમ સમાવેશ થતો નથી તેમ પ્રત્યક્ષ પરમાત્માના ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને ભક્તિ રૂપી દ્વારમાં પણ ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય કે ભક્તિ જેવું હોય, તેનાથી કંઈક જુદું હોય કે તેથી નાનું હોય કે જેમાં તેનો અભાવ જ હોય યા જે તેની વિરુદ્ધ હોય યા જે એ નામને જ યોગ્ય ન હોય તેનો સમાવેશ થતો નથી, એ સુજ્ઞાનનો એ અવશ્ય ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ.

અદ્વારનો માર્ગ એટલે આડો માર્ગ, હંમેશાં દુઃખ અને અશાંતિથી ભરેલો હોય છે. તેનું પરિણામ, અપમૃત્યુમાં જ આવે છે. એ માર્ગે જનારને,

ક્રિયાની શરૂઆતથી તે અંત સુધી અને તે પછી પણ, ચિંતા, ફક્ડાટ અને ભયનો જ અનુભવ થાય છે. તે જીવે છે અધ્ધર જીવે અને મરે છે પણ અધ્ધર જીવે. તેમ અધર્મ, અજ્ઞાન, ભોગવૃત્તિ અને અયોગ્ય કર્મનો રાહ, ધર્મ, જ્ઞાન, ભક્તિ અને સુકર્મના નામે, જે અપનાવે છે તે જીવતાં અને મૃત્યુ પછી પણ સુખ, શાન્તિ અને આનંદથી હંમેશાં વંચિત રહે છે. આત્મા તો, અવિનાશી અને નિત્ય ચેતન છે, પણ જે આડા માર્ગે ચાલે છે તેનો આત્મા જડ જેવો અને હીનચેતન બની જાય છે.

દ્વાર શબ્દનો માનવ શરીરનાં નવ દ્વાર એવો અર્થ લઈએ તો પણ ખાત્રી થશે કે જે દ્વારથી જે ક્રિયા કરવાની હોય તે સિવાય બીજા દ્વારથી તે ક્રિયા કરવામાં આવે છે ત્યારે અથવા એકાદ દ્વાર જ ન હોય થવા બરાબર ક્રિયા કરી શકે એવી સ્થિતિમાં ન હોય ત્યારે માણસની મુશ્કેલીનો પાર રહેતો નથી. મુખ દ્વારથી જે ક્રિયા કરવાની હોય તે નાક અથવા બીજા દ્વારથી કરાય છે ત્યારે અથવા પાચુ અને ઉપસ્તદ્વારથી જે ક્રિયા કરવાની હોય છે તે મુખ દ્વારથી કરાય છે ત્યારે કેવી દયાજનક અને ધૃણાજનક સ્થિતિ સર્જાય છે ? આપણે ત્યારે તેને માણસ તરીકે ગણતાં પણ અચકાઈએ છીએ. માણસે સ્વસ્થ અને સુખી રહેવું હોય તો તેણે, આ નવ દ્વાર, અકારથી સૂચવાયેલા છ દોષોથી સદા મુક્ત રહે એવો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. તેમ જેને આત્મકલ્યાણ સાધવું છે, અને મોક્ષરૂપી દ્વારમાં પ્રવેશ કરવો છે તેણે આ નવે દ્વારની ચાવી પોતાના હાથમાં જ રાખવી જોઈએ. અર્થાત્ તેના ઉપર સંપૂર્ણ કાબુ મેળવવો જોઈએ. એને ગમે તેમ વર્તવા દે એટલે એની ચાવી બીજાના હાથમાં રહેવા દે અથવા એનો પોતે ગમે તેમ ઉપયોગ કરે,

એટલે કે જેના તેના ધર્મથી વિરુદ્ધ અને પોતે કલ્પેલા ધર્મ પ્રમાણે ઉપયોગ કરે તો, સંપ્રદાયની પરિભાષામાં કહીએ તો, તેને ‘ધામ’ નથી મળતું ‘ધક્કા જ’ મળે છે.

કામ ક્રોધાદિક છ મહાદોષો, મિત્રના સ્વાંગમાં માણસમાં રહીને તેને વિનાશના માર્ગે દોરી જાય છે. તેમ અદ્વાર શબ્દમાં અકારથી સૂચવેલાં છ દૂષણો, હિતશત્રુ બનીને, માણસને દ્વારને બદલે ભીંત સાથે ભટકાવી દે છે. એટલે કે અધર્મમાં ધર્મનું, અજ્ઞાનમાં જ્ઞાનનું, ભોગવૃત્તિમાં ભક્તિનું અને દુષ્કર્મમાં સુકર્મનું ઠગારું સાદૃશ્ય દાખવીને, માણસને અવનતિની ઊંડી ગર્તામાં ધકેલી દે છે. તેથી જ મહાપ્રભુ, ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે, મુમુક્ષુ માત્રને, ખાસ કરીને પોતાના આશ્રિતોને,

અદ્વારથી એટલે આડા માર્ગે કદી ન જવાની ચેતવણી, આ આદેશ દ્વારા આપેલી છે. પ્રત્યક્ષ ભગવાનની આજ્ઞાનું પાલન કરવું એજ દ્વાર છે. અર્થાત્ સાચો માર્ગ છે; એમની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન એજ અદ્વાર છે એટલે કે આડો માર્ગ છે. માણસે, સાચા અર્થમાં સુખી થવા માટે કયો માર્ગ-ભગવદ્ આજ્ઞાના પાલનરૂપી ધર્મમાર્ગ કે તેમની આજ્ઞાના ઉલ્લંઘનરૂપી અધર્મ માર્ગ-કયો માર્ગ ગ્રહણ કરવો એ, આમ તો, તેની મુનસુફીની વાત છે. પણ એક વાત નિર્વિવાદ છે કે જે દ્વાર માનીને અથવા જે માર્ગ નથી તેને માર્ગ માનીને, માણસ જે આંધળિયાં કરે તો તેને મુક્તિના મહાનંદને બદલે, જગતમાં બંધન, સમાજમાં તિરસ્કાર અને જીવનમાં નામોશીભર્યો પરાજય, નિશ્ચય મળે છે.

શ્રીજી મહારાજ સાથે પધારેલા “મનુષ્યેતર” મુક્તો

-ભગીરથ જે. ત્રિવેદી

(૧) બદ્રિકાશ્રમની દિવ્ય સભામાં-નારાયણ (પુરુષોત્તમ નારાયણ)ની જ ઇચ્છાથી દુર્વાસા ઋષિના શાપનું નિમિત્ત બનાવી-અનંત કોટી બ્રહ્માડના અધિપતિ શ્રી પુરુષોત્તમનારાયણે-અવની ઉપર-ભરતખંડમાં પધારી સાત વર્ષ ભારતમાં વનવિચરણ કરી-સવિશેષપણે ગુજરાત-સૌરાષ્ટ્ર-કચ્છને દિવ્ય માનુષીલીલામય કર્યો છે. બદ્રિકાશ્રમમાં-નારાયણની આજ્ઞાથી સભામાં હાજર સૌએ મનુષ્ય તરીકે દ્વિજમાં (બ્રાહ્મણ-ક્ષત્રિય-વૈશ્યમાં) સ્વેચ્છાથી જન્મ ધારણ કર્યા અને શ્રીજી પાસે આવી તેમના અવતાર કાર્ય લીલા ચરિત્રમાં સહભાગી થયા. આ સભા પૈકી બે મુક્તોએ એક વિશિષ્ટ વિચાર કરી “મનુષ્યેતર” (મનુષ્યદેહ સિવાયનો) દેહ ધારણ કર્યો. એવા પરમકૃપાળુ બે મુક્તોની આજે આપણે વાત કરવી છે.

(૨) સૌ પ્રથમ વાત કરીએ-મુક્ત માણકીજીની શ્રીહરિની પરમ સેવા કરવાના અતિશય ઉચ્ચ આશયથી તેમણે પશુ-દેહ (અશ્વનો) ધારણ કર્યો અને ભગવાનની અલભ્ય-અલૌકિક અને દિવ્ય સેવાનો સતત વર્ષો સુધી-શ્રીહરિના અંતર્ધ્યાન થતાં સુધી લાભ લીધો. શ્રીજી મહારાજની ઇચ્છા સમજી-તે જ પ્રમાણે કાયમ પોતાની ગતિ અને સ્થિતિ રાખી ભગવાનની અનુપમ સેવા કરતા કરતાં, ભગવાનના ભક્તોનાં દર્શન-શ્રીજી સન્મુખ સામયું લઇને આવતા દરેક ગામના અને શ્રીજી સાથે સતત વિચરતા હરિભક્તોના અનુપમ ભાવને અને અલૌકિક પ્રેમભક્તિના ભાવને નીરખવાનો

મહામુલો લાભ લીધો છે. આવો સતત લાભ અવિરતપણે વધુમાં વધુ જો કોઇ લેનાર હોય તો તે મહામુક્ત માણકીજી છે. ભક્તોના ભાવને નીરખી-ભક્તોને મદદગાર થવાની ઉપકારક વૃત્તિ-નિઃસ્વાર્થ વૃત્તિ માણકીજીમાં હતી. એનો એક ઐતિહાસિક પ્રસંગ “માણકીએ ચડ્યા રે મોહન વનમાળી” -એ કિર્તનમાં પ્રેમસખી-પ્રેમાનંદસ્વામી તે સમયે દાદાના દરબારમાં હાજર હતા તેમણે જાતે નિહાળીને તે કિર્તનના પ્રથમ પદમાં વર્ણવ્યો છે.

(૩) તે જાણીતો કથા પ્રસંગ આ પ્રમાણે છે :-

શ્રીજી મહારાજ ગઢપુરથી વડતાલમાં રામનવમીનો ઉત્સવ ઉજવવાનું પ્રસ્થાન કરતાં-સૌને તૈયાર કરી મુનિ, વર્ણી, પગપાળા ભક્તો અને વિવિધ અશ્વધારી પાર્ષદો સાથે તૈયાર થઇ દાદાના દરબારમાં થઇ વડતાલ જવા નીકળે છે. સામાન્યતઃ તો જ્યારે જ્યારે મહારાજ ગઢપુરથી બહારગામ પધારે ત્યારે પોતાના અતિશય પ્રેમી ભક્તોને જીવુબા, લાડુબા, પાંચુબા વિગેરેને પોતે ક્યાં જઇ રહ્યા છે અને ક્યારે લગભગ પાછા પધારશે તે અચુક જણાવતા. પરંતુ આ પ્રસંગે માનુષીલીલા કરતા મહારાજ આવી તૈયારી સહિત પ્રસ્થાન કરતાં પહેલાં-પોતાના તે પ્રેમી ભક્તોને જણાવવાનું વિસરી ગયા. આ પ્રેમી ભક્તો વિચાર કરે કે આમ કેમ ? શું આપણા પ્રેમમાં ખામી હશે માટે નથી જણાવતા ? વળી, મહારાજની

મર્યાદા હોવાથી પૂછાય પણ નહિ કે આપ ક્યાં પધારો છો ? તેથી તેમણે સૌએ પોતાની ચુંબક તુલ્ય વૃત્તિને મહારાજના સ્વરૂપમાં જોડી દીધી. મુક્તરાજ માણકીજી આ પ્રેમી ભક્તોની મનોવ્યથા સમજી ગયા. પ્રેમી ભક્તોને જ અન્ય પ્રેમી ભક્તોનું દુઃખ ખબર પડે ને ? સામાન્ય રીતે માત્ર મહારાજની ઇચ્છા-મરજી અનુસાર તત્કાળ વર્તનાર માણકીજી દરબારમાંથી ખસતા નથી. મહારાજના ઘણા પ્રયત્નો છતાં, આગળ એક પણ ડગ માંડતાં નથી.

મહારાજે વિચાર્યું કે આમ કેમ ? ત્યાં તો માણકીજી પ્રેમીભક્તો જે ઓસરીમાં બેસીને મૂર્તિમાં વૃત્તિ, ચુંબકની માફક ચોંટાડીને બેઠાં હતાં, એમની સન્મુખ મહારાજને લઇ ગયા. પ્રેમી ભક્તોને નિહાળતા જ મનુષ્ય ચરિત્ર કરતા મહારાજને સાંભર્યું કે હું તેમને મારા પરદેશ પ્રવાસનો હેતુ કે અવધિ દર વખતની માફક જણાવું છે તેમ જણાવવાનો ભૂલી ગયો છું. પણ માણકી સ્ત્રી દેહે-સ્ત્રીદેહના ભક્તોની વ્યથા પામી ગઇ છે. અને અનંત કોટિ બ્રહ્માડનો નાથ આ શબ્દો ઉચ્ચારે છે :-“આજ્ઞા” આપો અમે જઇએ વ્રતપુરી.” એમ તેમને માત્ર જણાવવાને બદલે તેમના પ્રેમને વશ વર્તી “આજ્ઞા” માગે છે અને જણાવે છે કે પોતે આવા પ્રેમી ભક્તોની “વશ” વર્તે છે. પદની છેલ્લી કડીમાં પ્રેમાનંદ સ્વામી નોંધે છે-
“સેવક - દાસ પ્રેમાનંદ હજુરી”

હું જાતે ત્યાં હાજર હતો અને અલૌકિક ઐતિહાસિક પ્રસંગે મેં મારી નજરે નિહાળ્યો છે.

(૪) માણકીજીના ગતિ-વેગની નોંધ બે મહામુનિઓ લીધી છે તે અત્રે ઉલ્લેખનીય-મનનીય છે. સ. ગુ. પ્રેમાનંદ સ્વામી “માણકીએ ચડ્યારે

મોહન વનમાળી” એ કિર્તનના બીજા પદ “વહાલમજી વહેલા વળજો ગઢપુર,” એ પદમાં વર્ણવે છે-

“માણકીનો વેગ દેખ્યો સુણ્યો કોઇ,
આકાશેથી તારો ખર્ચો જાણ્યું જોઇ,
ગરૂડલાજ લોપી, માણકીએ સોઇ.”

એમ જણાવીને આગળ પણ જણાવે છે કે મનવેગે ગાંફ જઇ રહ્યા રાત કરતા એટલે કે શીઘ્રગતિ વાળા માણકીજીનો તીવ્ર વેગ

(૧) આકાશેથી તારો જે ઝડપથી ખરે તેવો છે.

(૨) તેમના વેગ આગળ ગરૂડજીને પોતાની ગતિ-ઝડપથી શરમ આવે તેવો છે. અને

(૩) મનના વેગ જેવો શીઘ્ર-જડપી-બળવાન છે.

સ. ગુ. નિષ્કુળાનંદજી ભક્તિપ્રિય ભક્તચિંતામણીમાં પ્રકરણ-૭૯માં નોંધે છે -

“એમ કહીને ધ્રોડવી ઘોડી,
માણ્યકવર્ણી જે માણકી રૂડી,
જાણ્યું છૂટ્યો કમાનથીતીર,
(ગરૂડ)
ખર્ચો અંબરે તારો અચિર,
જાણ્યું પાંખે ઉડ્યો પન્નગારી,
વેગ તોપ ગોળા થકી ભારી.”

એટલે કે માણકીજીનો વેગ -

૧. બાણમાંથી છૂટેલા તીર જેવો વેગ
૨. આકાશેથી તારો ખરે તેવો વેગ
૩. પાંખ વડે ગરૂડજી ઉડતા હોય તેવો વેગ
- ૪ તોપમાંથી નીકળેલા અગનગોળા જેવો વેગ હતો.

(૫) માણકીજીના ગઢપુર આગમનનો ઇતિહાસ પણ જાણવા જેવો છે. કચ્છના મહારાજાએ આ

દેવાંશી ઘોડી-જેમાં અશ્વવિદ્યામાં જણાવેલી ૩૬ ખામીઓ પૈકી એક પણ ખામી ન હતી એટલે કે અશ્વના સર્વગુણે સંપન્ન હતી - તે ખરીદેલી અને પોતાની પૌત્રીને જેને મીણાપર ગામે પરણાવેલી- તેને પહેરામણીમાં આપેલી. માણકીના આવાં વખાણ સાંભળી સુરાખાયર પાસે તપાસ કરાવી. તપાસ કરતાં-મીણાપરના દરબાર મનુભા-સુરાખાયરના મિત્ર જ નીકળ્યા. તેથી સુરાખાયર અને પુર્ણ પુરુષોત્તમ નારાયણ શ્રીજી મહારાજ સ્વયં તે ઘોડીને લેવા મિણાપર ગયા. મહારાજના પ્રથમ દર્શને જ-જુગ જુગની ઓળખાણ હોય તેમ મુક્ત માણકીજીએ આનંદમા હણહણાટથી મહારાજને આવકાર આપ્યો અને આંખોમાંથી અશ્રુ ટપકવા લાગ્યાં. સુરાખાયરના મિત્ર મનુભા ઘરે ન હોતા. પરંતુ, તેમની દશ વર્ષની દીકરી મોંઘીબાએ આ દશ્ય જોતાં જ માણકીને વિના મુલ્યે મહારાજની સેવામાં અર્પણ કરી. મહારાજે ખુબ રાજી થઈ ૬૦ રૂપિયા અને સાકરની પ્રસાદી આપીને આશીર્વાદ આપ્યા કે દીકરી તું તો મોટી રાજરાણી થશે. મોંઘીબા ત્યારબાદ ગોંડળના મહારાણી થયા. સત્સંગી થયા અને ગોંડળનું મંદિર બંધાવ્યું. આમ સ્વયં શ્રીહરિએ માણકીજીને પોતાની નિજ સેવામાં લાવીને જીવનભર રાખ્યા.

(૬) અતિશય સ્નેહને વશ હોઈ મહારાજના દેહોત્સવ પછી મહાવિરહના સાગરમાં ડૂબેલા આ મુક્તરાજ માણકીજીએ મહારાજના દેહોત્સવ પછી તુર્તજ અન્ન-જળનો ત્યાગ કરી દીધો અને સતત વિરહ આંસુઓની ધાર વહાવતાં વહાવતાં-શ્રીજી મહારાજની ત્રયોદશાને દિવસે પોતાના ભૌતિક દેહ-અશ્વના દેહનો ત્યાગ કરી શ્રીજીની સેવામાં અક્ષરધામમાં ભાગવતી તનુએ જોડાઈ ગયાં. માટે જ મહાપૂજામાં એક માત્ર મનુષ્યેતર દેહધારી મુક્તનું

પૂજન-અર્ચન થતું હોય તો તે માણકીજીનું છે. એટલું જ નહીં, પણ તેમની સાર-સંભાળ જતન કરવાની સેવા જેને આપવામાં આવી હતી તે નાનભક્ત પણ દિવ્ય-મહાપૂજામાં સ્થાન પામ્યા છે.

(૭) બીજા એવા મનુષ્યેતર દેહ ધારણ કરનાર વિશિષ્ટ મુક્ત છે-દાદાખાયરના દરબારના ચાર તરફના ઓરડાઓ વચ્ચેના ચોકમાં રહેલ “લીંબતરૂ”.

આ મુક્તરાજ, વૃક્ષ દેહ ધારણ કરી, દાદાના દરબારમાં સ્થાન પામી શ્રીહરિના મુખ કહેવાયેલાં વચનામૃતો પૈકી જે વચનામૃતો દાદાના દરબારમાં, ઓરડાઓની ઓસરીઓ અને વચ્ચેના ચોકમાં કહેવાયેલાં તમામ વચનામૃતો સાંભળવા મહા ભાગ્યશાળી થયા. તથા શ્રીહરિની ગઢપુરની અનેક દિવ્ય માનુષીલીલાના સાક્ષી આ મુક્તરાજ છે. “લીંબતરૂ” વિના દાદાના દરબારની કલ્પના જ ન થઈ શકે.

(૮) દરબારના ચારે તરફના ઓરડાઓ અને વચ્ચેના ચોકમાં મહારાજના શ્રીમુખેથી વચનામૃતોનું પાન કરવામાં આ મુક્તરાજે કોઈ પણ ભક્તની સરખામણીએ વધુમાં વધુ લાભ લીધો છે એમ કહીએ તો સહેજ પણ અતિશયોક્તિ નહીં ગણાય. “વચનામૃત-દર્શન” (લેખક-પ.ભ. રમેશચંદ્ર લા. પંડ્યા)માં પાન નં. ૧૦૨, ૧૦૩ અને ૧૦૪ માં જણાવ્યા પ્રમાણે-ગઢડા પ્રથમ-મધ્ય અને અંત્યના પ્રકરણોનાં વચનામૃતોનાં સ્થળોના કોષ્ટક પ્રમાણે દાદાખાયરના દરબારમાં ઓરડાઓમાં ઓસરી-લીંબવૃક્ષ નીચે અને ચોકમાં કહેવાયેલાં વચનામૃતોની સંખ્યા ૧૪૪ થાય છે. જ્યારે ગઢપુરમાં તમામ સ્થળોએ કહેલાં વચનામૃતોના કુલ સ્થળોની સંખ્યા ૧૯૪ જેટલી થાય છે. એટલે કે ગઢપુરમાં કહેવાયેલાં વચનામૃતો પૈકી લગભગ પોણા ભાગના વચનામૃતોનું રસપાન કરવા આ મુક્તરાજ લીંબવૃક્ષ ભાગ્યશાળી થયા.

(કેટલીક વાર એક જ વચનામૃતમાં બીજે સ્થળે જઈને પણ મહારાજે વાત કરી છે માટે ગઢડા પ્રથમ-મધ્ય અને અંત્ય એ ત્રણે પ્રકરણોનાં કુલ ૨ વચનામૃતોની સંખ્યા ૧૮૪ હોવા છતાં તેનાં કુલ સ્થળ ૧૯૪ થાય છે. તેની નોંધ લેવા વિનંતિ)

(૯) અત્રે એ ઉલ્લેખનીય છે કે ગુરુવર્ચ શ્રી નાથજીભાઈ શુક્લ (ઉમરેઠ) જ્યારે જ્યારે ગઢપુરમાં દરબારમાં દર્શન કરવા જાય ત્યારે કોટ-પાઘડી વિ. ઉતારી બાથ ભરીને લીંબવૃક્ષને કહેતા -“મુક્તરાજ ! જય સ્વામિનારાયણ.”

(૧૦) આ મનુષ્યેતર દેહધારી મુક્તરાજ લીંબતરૂ-ગઢપુરમાં થયેલા દિવાળી-અન્નકૂટ પ્રબોધિની એકાદશી, પુષ્પદોલોત્સવ, વસંતોત્સવ, રામનવમી, જન્માષ્ટમી, કપિલા છઠ્ઠ, શરદ પૂર્ણિમા જેવા દરેક ઉત્સવ સમૌયાની અલૌકિક લીલાઓને સંપૂર્ણ નિહાળવા સૌથી વધુ ભાગ્યશાળી થયા છે.

(૧૧) આ લીંબવૃક્ષ મુક્તરાજના ગઢપુર આગમનનો ઇતિહાસ પણ રસપ્રદ છે :-

એક વાર એભલખાચર (દાદાખાચરના પિતાજી) જુનાગઢ પાસે ઉમેદ નામના ગામમાં કામ પ્રસંગે ગયા ગતા. ત્યાં એમણે એક લીમડાનો નાનકડો સુંદર છોડ જોયો. તે સમયે ત્યાંથી એક ઉંચી સ્થિતિવાળા સાધુ-વૈરાગી ત્યાંથી નીકળ્યા અને છોડને જોઈને એમના મુખમાંથી શબ્દો સરી પડ્યા-“આ લીમડાના વૃક્ષની નીચે તો સ્વયં ભગવાન પોતે બેસશે.” આ શબ્દો સાંભળીને એભલખાચરને વિચાર થયો કે આ છોડને મારા દરબારના ફળિયા વચ્ચે વાવીને ઉછેરું. એમ ધારી તે છોડને મુળ સહિત ઉખાડી ફરતો માટીનો-ગારાનો પીંડો વળગાડીને

લુગડે બાંધીને લઈ ગયા. અને ચોક વચ્ચે વાવીને અતિ જતન કરી પાણી પાઈને મોટો કર્યો અને ત્યાં ઓટો પણ બંધાવ્યો તેમનાં દીકરીઓ જીવુબા-લાડુબાએ પૂછ્યું કે-“બાપ ! આ લીંબડાનું તમે બહુ જતનથી ઉછેરો છો તેનું શું કારણ ?” એભલખાપુ કહે કે તેની નીચે તો ભગવાન બેસશે તેવી એક સંતની ભવિષ્યવાણી છે. તે સાંભળીને સૌ રાજી થયાં અને તેમણે પણ લીંબવૃક્ષનું જતન કર્યું. એમ કહેવાય છે કે શ્રીજી મહારાજ સૌ પ્રથમ એ લીંબવૃક્ષ નીચે વિરાજમાન થયા ત્યારે તેમણે એભલ પરિવારને પોતાની મૂર્તિમાંથી અતિશય તેજ દેખાડી અક્ષરધામ દેખાડ્યું.

(૧૨) કેટલાંક વર્ષો અગાઉ ભારે વાવાઝોડાને નિમિત્ત બનાવી મનુષ્યેતર-વૃક્ષદેહ ધારી મુક્તરાજ દિવ્ય દેહે ભગવાનની સેવામાં પહોંચી ગયા છે. પરંતુ તેમની સ્મૃતિ-સતત તાજી રાખવા તેમના સ્મારક તરીકે તેમની જ એક ડાળને તે ઠેકાણે જ રોપીને લીંબવૃક્ષ તરીકે વિકાસ થયો છે-જે તેની યાદ સતત આપે છે. લીંબતરુ મુક્તરાજનાં દર્શન હજી પણ જુના ફોટોગ્રાફમાં થાય છે.

(૧૩) ઉપરોક્ત બંને મનુષ્યેતર દેહધારી મુક્તરાજોની આવી અનુપમ વિશિષ્ટતાઓને લીધે તેમનું સ્થાન પણ પૃથ્વી પર પધારેલા મુક્તોની અગ્રહરોળમાં આવે છે. માટે પ્રાતઃકાળે યા માનસીપૂજા સમયે આપણે અન્ય તત્કાલિન મુક્તોની સાથે તે બંનેને યાદ કરી - પ્રભુ પ્રસાદીથી અન્ય મુક્તોની સાથે તેમનું પણ પૂજન-અર્ચન કરી પ્રાર્થના કરી આશીર્વાદ મેળવવા જોઈએ.

(૧૪) કોટિ કોટિ પ્રજામ સહ જયશ્રી સ્વામિનારાયણ કરીએ આ બંને મુક્તરાજોને ! (માણકીજી અને લીંબતરૂજીને)

સંત - અમૃત - ઉપદેશ

(નોંધ :- કચ્છ-ભૂજના મહાપ્રતાપી સંત સમર્થ સ્વામી અ.નિ. શ્રી અક્ષરજીવનદાસજીએ અનેક મુમુક્ષુઓને આલોક-પરલોકમાં સુખિયા કરી એકાંતિક ભક્તો બનાવ્યા છે. તેઓશ્રી અવારનવાર કચ્છના હરિભક્તોને પત્રદ્વારા હરિ મંદિરની સેવા કાળજી શ્રીજી આજ્ઞાનુસાર કરવા અંગેની સૂચનાઓ આપતા. આવા પત્રોમાંથી મંદિરનાં સેવા-વ્યવહાર ઉપરાંત, સર્વજીવ હિતકારી અમૃત-ઉપદેશો પણ ખુબ કાળજીપૂર્વક આપતા. આવા પરોપકારી પ.પૂ.સ.ગુ. અ.નિ. અક્ષરજીવનદાસજીએ હરિભક્તો-સંતો પ્રત્યે લખેલ પત્રોમાંથી સર્વજીવહીતાવહ ઉપદેશોના અંશો “સત્સંગ પ્રદીપ”માં પ્રગટ કરવાની પરવાનગી ભૂજ મંદિરના મહંત સ્વામી સ.ગુ. પૂરાણીશ્રી ધર્મનંદનદાસજીએ રાજી થઈ આશિષપૂર્વક આપવાથી આ વિભાગમાં તે તે અંશો ક્રમશઃ આપવામાં આવશે.)

“...સહુ હળીમળી સંપ રાખીને કથા વારતા-મનન કરી ભગવાન ભજવાનો ખટકો ઘણો રાખશો ને સહુને રખાવશો ત્રણ ગુણના કાર્યોમાં માયા કહી છે. માટે માયાને પેસવા દેવી નહીં. માયા પોલમાં પેસે છે. માટે હંમેશા જાણપણાડપ દરવાજે રહેવાનો ખટકો રાખવો. છેલ્લા પ્રકરણના આઠમા વચનામૃતમાં લખ્યું છે, જેણે જ્ઞાન વૈરાગ્યે કરીને ઇન્દ્રિયો જીતી વશ કર્યા હોય તે સદાય સુખી રહે છે. ને જેનાં ઇન્દ્રિયું વશ ન હોય તે જેવા કોઈ દુઃખી નથી. વળી તેમાં જ બીજી કલમ લખી છે-જે સત્સંગમાં મોટું વિઘ્ન શું છે ? જેને બે પરવાઈ થઈ જાય અથવા સત્સંગ થકી મન ઉદાસ થઈ જાય તે મોટું વિઘ્ન છે. માટે શ્રીજી મહારાજ અને એકાંતિકની આજ્ઞા પાળવી તથા અનુવૃત્તિ રાખવી, આત્મબુદ્ધિ કરવી ને સર્વે વાતનું સર્વે ક્રિયામાં જાણપણું રાખવું. તે વાત છેલ્લા પ્રકરણના નવમા વચનામૃતમાં લખી છે. માટે વચનામૃત સહુ વાંચીએ છીએ. પણ ચાલોચાલ (ઉપર છેલ્લું) વાંચન થઈ જાય છે. નોખી રીતે જીવ ઘાલીને મનન કરી પાછો એનો ઓરતો (તે પાળવા માટે આતુરતા પૂર્વકનો પ્રયત્ન કરીએ ત્યારે વાતનું પૂરું હારદ (રહસ્ય) સમજાય ને જીવમાં વાત પેસે તો જીવમાં બળ આવે. ને ભૂંડા સ્વપ્ન પણ ન થાય. અને ઉત્થાન (ચંચળતા) અજ્ઞાન તે પણ થોડે થોડે નિવૃત્તિ થઈ જાય. માટે ખટકા વિના જેમ છે તેમ સમજાતું નથી. એટલા વાસ્તે શાસ્ત્રમાં શ્રદ્ધાને ઘણી વખાણી છે. દેશ, કાળ, ક્રિયા સારાં છે. પણ નિર્દોષ બુદ્ધિ અને પુરુષ પ્રયત્ન કરવાની શ્રદ્ધા વૃદ્ધિ પામે તો કોઈ જાતની ખામી ન રહે. માટે પ્રથમ તો અતિશય સંપ રાખવો. રજ તમ પેસવા દેવા નહીં. વળી મનને ઉત્થાને (ચંચળતાથી) સંકલ્પે ચડવું નહીં. ને હેતનું (હિતનું) નીતિથી કહેવું ને સહનશક્તિ રાખવી. ને હળીમળી પોતપોતાના કામમાં અતિ સાવધાન રહેવું. પણ ગાફલાઈ આળસ પેસવા દેવી નહીં. કામટાણે ચોખ્ખાઈ રાખીને ઝપાટાબંધ સેવા કરી લેવી. ને પછી ભેગા થઈને ભગવાન ભજવા. ને વાંચતાં આવડે (જાવતું ગમતું હોય) તો વાંચવું. ને કિર્તન શીખવાં ને ભેગા બેસીને વાતો કરવી. નામું કરવું (ભગવદ્ માર્ગમાં વધ-ઘટનું) પોતાની ખોટ તપાસવી, ને કહેવી. ને તે ટાળવાનો આદર રાખવો. આવી રીતે સકલ કાળ લેખે લગાડવો. ને આળસ, પ્રમાદ અથવા પ્રયોજન વગરની વાતુંમાં વૃક્ષા કાળ કોઈએ જવાદેવો નહીં. તે આવી રીતે ભગવાન ભજવાનો આગ્રહ રાખશું તો શ્રીજી મહારાજ આપણી સહાયમાં ભળશે ને કસર માત્ર ટળાવીને સેવામાં લઈ જશે.....”

“સત્સંગ પ્રદીપ” ને ભેટ આપનારની શુભ નામાવલિ			
૩૧. રકમ	નામ	ગામ	પ્રસંગ

૨૫૦૦૦-૦૦	વિશ્વેશભાઈ દર્શનભાઈ મહેતા	અમદાવાદ	અક્ષરનિવાસી પિતાશ્રી દર્શનભાઈ વસંતલાલ મહેતાની પુણ્યસ્મૃતિમાં શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે સત્સંગ પ્રદીપને ભેટ
૧૦૦૦-૦૦	કૌશિકભાઈ ગુણવંતભાઈ ધોળકીઆ	અમદાવાદ	પુત્ર ચિ. પરાશરના લગ્ન નિમિત્તે શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૫૨૫-૦૦	અ.નિ. કુસુમબેન વિક્રમકુમાર શુક્લ ઉમરેઠ		શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
	હ. વિક્રમકુમાર ઘનશ્યામપ્રસાદ શુક્લ		
૫૧૧-૦૦	અ.નિ. પ્રદીપકુમાર નંદશંકર જાની વડોદરા (વકીલ)		જન્મદિન નિમિત્તે શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
	હસ્તે નીલાબેન		
૫૧૧-૦૦	ગૌરાંગભાઈ પ્રદીપકુમાર જાની	વડોદરા	જન્મદિન નિમિત્તે શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૫૦૨-૦૦	વર્ષાબેન ઉમેશકુમાર ચૌહાણ	વડોદરા	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૫૦૦-૦૦	પ્રતિક્ષાબેન વિશાલકુમાર વ્યાસ	વડોદરા	જન્મદિન નિમિત્તે શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૫૦૦-૦૦	કૌશિકભાઈ ઉમિયાશંકર ઉપાધ્યાય સુરત		પિતાશ્રી અ.નિ. ઉમિયાશંકર હરિશંકર ઉપાધ્યાયની જન્મશતાબ્દી નિમિત્તે શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે સત્સંગ પ્રદીપને ભેટ

“શ્રી સ્વામિનારાયણ સત્સંગ સેવા મંડળ”ની સામાન્ય સભા તા. ૨૬-૦૮-૨૦૨૧ને સ્વીકારના રોજ રાખેલ છે.

સ્થળ : શ્રી નાથજીભાઈ ઇચ્છારામ શુક્લનો ઉતારો, વડતાલ.

સમય : બપોરે ૩-૦૦ કલાકે

એજન્ડા : (૧) ગત વર્ષના હિસાબ મંજૂર કરવા બાબત

(૨) નવા તંત્રીશ્રીની નિમણૂકને બહાલી આપવા બાબત.

(૩) પ્રમુખશ્રી રજુ કરે તે.

નોંધ : અનિવાર્ય (કોરોના) સંજોગોને કારણે સભા સ્થગિત થઈ શકે છે.

-મંત્રી

આજીવન લવાજમ :
દેશમાં રૂ. ૨૫૦-૦૦
છૂટક નકલ રૂ. ૫-૦૦

Registered with Registrar of News Papers for India Under No. GujGuj/2016/69394
Postal Regd. No. VDR (E)/355/2020-2022 Valid Upto 31-12-2022
Posted at RMS, Vadodara on 22nd of Every Month

સત્સંગ પ્રદીપ

ભગવાનનો શુભ હેતુ

“..... શ્રીજી મહારજે ‘શિક્ષાપત્રી’માં આજ્ઞા કરી છે કે
જ્યાં પોતાની કીર્તિ-પોતાનું દ્રવ્ય કે પોતાના પ્રાણનો નાશ થાય
એમ હોય તે જગા પોતાનો મૂળ દેશ હોય તો પણ તેનો તત્કાળ
ત્યાગ કરી દેવો.....”

BOOK-POST

From :

Shree Swaminarayan Satsang Seva Mandal
Ashwinbhai Babubhai Shah,
“Gurukrupa”,
Zaghdia Pole, Nagarwada,
NADIAD-387001. (India)

To/પ.ભ.શ્રી

Owner : Shree Swaminarayan Satsang Seva Mandal. Publisher : Ashwinbhai Babubhai Shah
Printer : Bipinbhai Ratilal Patel and Printed at : Vakal Printery, No. 01-17-475-951-000-101 of Ward No-1
situated at Jogidas Vitthal's Pole, Raopura, Vadodara.
Published from : “Gurukrupa”, Zaghadia Pole, Nagarwada, Nadiad-387001 (India).
Editor : Ashwinbhai Babubhai Shah

વર્ષ : ૬ : અંક : ૪

૨૨-૮-૨૦૨૧

16

ઓગસ્ટ - ૨૦૨૧

સત્સંગ પ્રદીપ